

XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları

Zafer ÖNLER*

Bitkilerin insan yaşamındaki vazgeçilmezliği, her dilde bitki adlarıyla ilgili terminolojiyi de zengin bir alan durumuna getirmiştir. Bitkileri adlandırma, toplumun dünyayı algılayış biçimi hakkında fikir verdiği gibi, toplumlar arası kültürel ilişkilere de bir ölçüde ışık tutar. Toplumların adlandırmalarda izledikleri yol onların yaşayış biçimleri ve dünyayı algılayışları hakkında fikir verici olabilir. Örneğin bir kaktüs türünün *kaynanadili* biçiminde adlandırılması o toplumdaki *kaynana* imgesi konusunda fikir verir. Öte yandan hoş kokulu bir çiçeğin *hanımeli* olarak adlandırılışı da o toplumdaki *hanım* imgesi konusunda bir fikir edinmemizi sağlar. Aynı biçimde farklı dillerden alınan bitki adları toplumlar arasındaki kültürel alış verişin de tanıkları durumundadırlar.

Günümüz Türkçesinin bitki adları açısından zenginliği dikkat çekici bir olgudur. Türkçede bitki adlarının çokluğu, ülkemizin çok zengin bitki türlerine sahip oluşundan kaynaklanmaktadır. Herhangi bir bitkinin Anadolu'nun farklı yörelerinde farklı adlarla adlandırılması olgusu ise, Türkçede özellikle yerel ağızlarda, bitki türlerinin sayısından kat kat fazla bitki adının bulunması sonucunu doğurmuştur. Bu adlandırmalardaki çeşitli benzetme ve bağdaştırmalar ilgi çekicidir.

Bu yazıda XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da yazılmış tıp metinlerinde geçen Türkçe bitki adları üzerinde durulacaktır. Eski metinler içerisinde tıp

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi. onlerz@hotmail.com

metinleri, bitki adları açısından en zengin kaynak durumundadırlar. Eski tıpta ilaç ham maddesinin bitkilerden elde edilmesi bu metinlerin birçok bitki adını içermesine neden olmuştur. İlk çağlardan XVIII. yüzyıla dek bitkiler ya doğrudan doğruya ya da çeşitli işlemlerden geçirilerek ilaç olarak kullanılmışlardır. Tıp bilimi de diğer bilimlerde olduğu gibi ilk çağlardan bu güne toplumdan topluma tevarüs ederek gelişmiştir. Bir başka deyişle Eski Yunan tıbbı Mısır ve Mezopotamya mirasını devralarak geliştirmiş, İslam dünyası bu mirası, özellikle Abbasi halifesi Memun zamanında yapılan tercümelemlerle edinmiş, bunu geliştirerek İbni Sina gibi büyük adlar yetiştirmiştir. Rönesansla birlikte bu miras çeviriler yoluyla yeniden Batı'ya geçmiştir. İslam tıbbı büyük oranda Eski Yunan tıbbına dayanmış olmakla birlikte Hint tıbbından da büyük ölçüde etkilenmiştir.

İslam dünyasında bilim dilinin Arapça oluşu tüm Müslüman kavimlerde olduğu gibi Türkler arasında da diğer bilim alanlarıyla birlikte tıp kitaplarının da Arapça yazılması sonucunu doğurmuştur. İslamiyet öncesi dönemde Uygurlardan kalma tıp konusunda yazılmış birtakım metinler günümüze dek gelmiştir.¹ İslamiyet sonrası dönemlerde ise en eski Türkçe tıp kitapları XIV. yüzyılda Anadolu'da yazılmışlardır. Anadolu Selçuklu devletinin resmi dilinin Farsça oluşu, çeşitli bilim alanlarına ilişkin eserlerinse Arapça yazılması, bu devlet döneminde Türkçe eser yazılmaması sonucunu doğurmuştur. Anadolu Selçuklu devletinin çözülüp yerine Türkmen aşiretlerinin kurdukları beylikler zamanında, başta edebiyat olmak üzere birçok alanla birlikte tıp alanında da Türkçe eserler yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde her alanda Arapça ve Farsça'dan yapılan çevirilerin yanı sıra telif nitelikte de gittikçe artan sayıda Türkçe eserler yazıldığını görmekteyiz. Türkçeye olan bu yönelişte, Anadolu beyliklerinin başındaki beylerin büyük teşviki etkili olmuştur. Göçebe Türkmen aşiretleri olan bu beyler muhtemelen Türkçeden başka dil bilmediklerinden himayelerindeki sanatçı ve bilim adamlarına kendi dilleriyle eserler yazmayı buyurmuşlardır.

Sağlık konusu halkın çok geniş bir kesimini ilgilendiren bir alan olduğu için, tıbbıya ilişkin eserler halk arasında da her zaman büyük ilgi görmüştür. Beylikler döneminde Türkçeye gösterilen ilgiye koşut olarak, XIV. yüzyıldan itibaren gerek çeviri gerekse telif çok sayıda tıp kitabının yazıldığını görüyoruz. Türkçe tıp eserlerinin sayısı tüm Osmanlı dönemi boyunca artarak sürmüştür.

Bitkilerin tıpta ilaç olarak kullanılması, bitki adlarını bir tıp ve eczacılık

¹ G. R. Racmatı (Reşid Rahmeti Arat): Zur Heilkunde der Uiguren I., II, Berlin 1930-1932.

terimi durumuna getirmiş, bu nedenle de bitki adları üzerine yapılan çalışmalar botanik biliminin sınırlarını aşarak farklı bilim alanlarının inceleme konusu olmuştur. Bilimsel amaçlı çalışmaların dışında, özellikle son yıllarda doğal ilaçlara yöneliş, halk arasında bitkilere ilgiyi arttırmıştır. Buna koşut olarak da bilimsel değer taşımayan birçok yayın ortaya çıkmıştır. Bilimsel değer taşımayan, bu alanda yapılan birçok folklorik yayını bir yana bırakırsak, Türkçe bitki adları üzerine bilimsel nitelikte kimi çalışmaları anmakta yarar vardır:

Bu çalışmalardan biri Turhan Baytop tarafından uzun yıllara dayanan araştırmalar sonucu gerçekleştirilen *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* adlı eserdir.² Üç bölümden oluşan bu eserin birinci bölümünde, yerel ağızlar da dâhil Türkçede kullanılan bitki adları alfabetik sıra ile yer almış ve Latince karşılıkları verilerek halk arasında hangi hastalıkların sağaltımında kullanıldıkları belirtilmiştir. İkinci bölüm, eserde yer alan bitki adlarının Latince dizinidir. Üçüncü bölüm olarak beş yüz bitkinin renkli fotoğraflarına yer verilmiştir.

Bu alandaki bir diğer eser Ingeborg Hauenschield'in *Türkspracige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen, und russischen Bezeichnungen*³ adlı eseridir. Bu eserin birinci bölümünde 1158 bitkinin Latince adları alfabetik sıra ile yer almış, bunların Almanca, İngilizce ve Rusça karşılıkları ile değişik Türk dil ve lehçelerinden tespit edilebilen karşılıklarına yer verilmiştir. İkinci bölüm dizinlerden oluşmaktadır. Bu bölümde sırasıyla 26 dil ve lehçelerden dizinler yer almaktadır: Altayca, Azerbaycanca, Başkırtça, Hakasça, Almanca, İngilizce, Gagavuzca, Yakutça, Karaimce, Karakalpakça, Karaçay-Balkarca, Kazakça, Kazakça/Sinkiang, Kırgızca, Kırım Tatarcası, Kumukça, Nogayca, Rusça, Tatarca, Çuvaşça, Türkiye Türkçesi, Türkmençe, Tuvince, Uygurca, Uygur/Sinkiang ve Özbekçe.

Bu alanda anılması gereken üçüncü eser ise Şevki Akalın'ın iki ciltten oluşan *Büyük Bitkiler Kılavuzu* adlı eseridir.⁴ Bu kapsamlı eserin birinci cildinde 10508 bitkinin Latince adları ve Türkçe ile Almanca karşılıklarına yer verilmiştir. Bu bölümden sonra Türkçe, Almanca ve İngilizce olmak üzere üç dizin yer almaktadır. İkinci ciltte ise 10508 bitkinin siyah-beyaz fotoğraflarına yer verilmiştir.

2 Turhan Baytop: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1994.

3 Ingeborg Hauenschield: "Türkspracige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen, und russischen Bezeichnungen" Wiesbaden, 1989.

4 Şevki Akalın: *Büyük Bitkiler Kılavuzu*, I. c. 1952, II. c. 1956.

Türkçe tıp yazmalarında geçen bitki adlarını konu alan bir çalışmada, XIV. ve XV. yüzyıllarda yazılmış beş tıp kitabında geçen bitki adları bir araya getirilmiştir.⁵ Türkçe, Arapça, Farsça ve Eski Yunanca olmak üzere kökeni farklı dillere dayanan 572 terimi içeren bu çalışmada, terimlerin Latince karşılıkları belirlenmiş, taranan beş kitapta geçen yer gösterilmiş ve terimin köken açıklamaları yapılmıştır. Araştırmanın sonuna da bir Latince dizin eklenmiştir. Burada yer alan 572 terim çok daha az sayıdaki bitkinin farklı dillerdeki adlarından oluşmaktadır. Çünkü Türkçe tıp yazmalarında bir bitki aynı eserin değişik yerlerinde kimi zaman Türkçe, kimi zaman Arapça, Farsça ya da Eski Yunanca karşılıklarıyla yer almaktadır. Böylelikle aynı bitki çoğu zaman aynı eserde birden fazla karşılığıyla geçebilmektedir. Örneğin *Anchusa* bitkisi *sığirdili*, *gāvzubān*, *lisānū's-sevr*; *teke sakalı*, *lihyetü't-teys*; *bağa yaprağı*, *lisānū'l-ḥamel*, *siḡirlü yaprağ* gibi aynı bitki bu eserlerin farklı yerlerinde farklı dillerdeki adlarıyla yer alabilmektedir.

Son yıllarda Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış Türkçe tıp kitapları üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça artmıştır. Eski tıp alanındaki terminoloji açısından zengin olan bu metinlerin bilimsel yöntemlerle yayınlanarak söz varlıklarının ortaya konması Türk dili araştırmaları ve Türkçe'nin tarihsel sözlüğü açısından oldukça önemlidir. Bu yazıda XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da yazılmış olan tıp yazmalarında geçen, yalnızca Türkçe kökenli bitki adları üzerinde durulacaktır. Bu terimler aşağıdaki eserlerden taranmıştır:

Edviye-i Müfredde: İshak bin Murad adlı bir hekim tarafından Gerede yöresinde, 1390 tarihinde yazılmış olan bu eser, aynı zamanda yazılış tarihi kesin olarak belli olan telif ilk Türkçe tıp kitabıdır.⁶

Hazâinü's-Saâdât: Eşref bin Muhammed adlı bir hekim tarafından yazılmıştır. XV. yüzyıl başı ya da XIV. yüzyıl sonunda yazıldığı tahmin ediliyor. Her sayfada 17 satır olmak üzere 72 yapraktan oluşan bu eserin eldeki yazması 1460 yılında istinsah edilmiştir. Bu kaynaktan aldığımız terimler, Bedi N. Şehsuvaroğlu⁷ yayınında yer alan faksimileden taranmıştır.⁸

5 Zafer Önler: "XIV.-XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri", *Journal of Turkish Studies*, (Türklük Bilkisi Araştırmaları) Volume 14, 1990. s.337-391.

6 Mustafa Canpolat- Zafer Önler: *İshak bin Murad, Edviye-i Müfredde, Metin- Sözlük*, Türk Dil Kurumu. (Baskıda).

7 Bedi N. Şehsuvaroğlu: *Eşref bin Muhammed, Hazâinü's-Saâdât*, Türk Tarih Kurumu 1961.

8 Bu eser Nadir İlhan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995).

Mücerrebname: Bu eser XV. yüzyılın önde gelen hekimlerinden, Amasya Darü's-Şifâsı başhekimî Sabuncuoğlu Şerafeddin tarafından 1468 yılında yazılmıştır. Sabuncuoğlu, daha çok *Cerrahiyetü'l-Haniye* adlı dev eseri ile bilinir.⁹ *Mücerrebname* ise, hekimlik gözlem ve deneyimlerine dayanarak 85 yaşında iken yazdığı bir eserdir. Bu niteliği ile de içerik olarak tümüyle özgündür. Bu çalışma için, Ayasofya Kütüphanesi 3729 numarada kayıtlı, her sayfada 13 satır olmak üzere 43 yapraktan oluşan nüsha taranmıştır.

Müntahab-ı Şifa: Daha çok Hacı Paşa adıyla bilinen Celalüddin Hızır tarafından XV. yüzyılın başlarında yazılmış bir eserdir.¹⁰

Yadigar-ı İbni Şerif: İbni Şerif adlı bir hekim tarafından, XV. yüzyılda yazılmış olan oldukça hacimli bu eser, Ali Çelebi bin Şerif adlı bir hekim tarafından, Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey adına yazılmıştır. Terimlerin tarandığı nüsha, Topkapı Müzesi Kütüphanesi, Y.102 numarada kayıtlıdır. Her sayfada 17 satır olmak üzere 330 yapraktan oluşan bu nüsha İsa el-Vardârî adlı bir müstensihçe 1583 yılında istinsah edilmiştir.¹¹

Aşağıda alfabetik olarak verilen listede 172 terim yer almaktadır. Yapı olarak, *çigdem*, *çogan*, *yavşan*, *yılgun* gibi tek bir kelimden oluşanlar; *çörek otu*, *demür dikenî*, *karga sabunu*, *kaz ayağı*, *yun dişi* vb. ad öbeği; kara erük, kızıl ağaç, siğirli yaprak gibi sıfat öbeği tarzında olmak üzere üç grupta toplanabilirler. Ayırıcı öğelerden biri yabancı kökenli diğeri Türkçe olan terimler de alınmıştır: *acı bakla*, *acı marul*, *ağır kesdane*, *yaban soğanı* gibi.

Listede yer alan terimlerin anlamı verildikten sonra Latince karşılıkları verilmiş, ardından geçtikleri eserlerde, yalnızca tek yer gösterilmiştir. Daha sonra terimin Eski Türkçe dönemindeki biçimi aktarılmış, *Tarama* ve *Derleme* sözlüklerinde yer almışlarsa, bu kaynaklardaki biçim ve anlamları gösterilmiştir.

acı bakla Yabani bakla (*Lupinus termis*); (MŞ 73b). Arapça **bakla**, **bağli** kelimesinin Türkçe *acı* (<açığ "bitter, sur EDPT 20) sıfatı ile nitelendirilerek yapılmış olan bu terim, aynı dönem metinlerinde *termiye* ve *turmuş* karşılıklarıyla da geçmektedir.

acı marul Yaban marulu, karahindiba, arslandişi (*Taraxacum officinale*). (Ydg. 177b). Sıfat öbeği olarak kurulmuş olan terim Türkçe *acı* kelimesiyle

9 İler Uzel: *Cerrahiyetü'l-Haniyye*, I, II, Türk Tarih Kurumu 1992.

10 Zafer Öner: *Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifa I (Giriş-Metin)*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1990; *Müntahab-ı Şifa II Sözlük*, Simurg Yayınları, İstanbul 1999.

11 *Yadigâr-ı İbni Şerif*'in bu eseri Paki Küçükler tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 994).

Yunanca marul (μαρούλι) kelimelerinden oluşmuştur.

ağır kesdâne Acıçiğdem (Colchicum autumnale); bkz. yund dişi; (MŞ 166a). Aynı metinlerde *surincân* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe *ağır* sıfatı ile Yunanca *kesdâne* (< κάστανο) kelimelerinden oluşmuştur.

ağac kavunu Ağaçkavunu, turunç (Citrus medica); (Edv. 44b; MŞ. 79a, Ydg. 202b). Aynı metinlerde Arapça *turunc* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe *ağaç* (< ağa:ç , “tree” EDPT 79) ve *ķavun* (bkz. kavun) kelimeleriyle ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir. TS’de *ağaç kavunu* biçimiyle yer almakta ve “Turunç” (s. 27) olarak anlam verilmektedir.

ağü ağacı Zakkum (Nerium oleander); (Edv. 46b; Mş 129a; Ydg. 295a). Dönem metinlerinde Arapça *difli* karşılığıyla da görülmektedir. Türkçe *ağı* (<ağü: “poison” EDPT 78) ve *ağaç* kelimelerinden ad öbeği yapısındaki bu terim günümüzde daha çok *zakkum* karşılığıyla bilinmektedir. Bitkinin zehirli oluşu nedeniyle *zakkım* biçimiyle öldürücü zehir adı olarak da yaygındır. Hatta halk arasında *zakkım* ve *zakkımın kökü* kelimeleri ilenme sözü olarak çok kullanılır. DS’de *ağı ağacı*, *ağı çalısı*, *ağı dalı* biçimleriyle yer almaktadır. (s. 80). TS’de *ağü ağacı* biçimiyle yer almış ve “Zakkum ağacı” (s. 58) olarak anlamlandırılmıştır.

ağü kunduza Aksırıkotu, kündüs (Gypsophila struthium). krş. *çoğan*; (MŞ 128a.). TS’de *ağü kunduz* biçimiyle yer almış ve “Aksırdıcı bir ot” (s. 58) olarak anlamlandırılmıştır.

aķça ot Bu adla hangi bitkinin kastedildiği bilinmiyor. Türkçe *akça* (<a:k “white” EDPT 75) sıfatı ile ve *ot* (<ot “grass, vegetation” (EDPT 34) kelimelerinden sıfat öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir. Yalnızca Yadigâr-ı İbni Şerif’de belirleyebildiğimiz bu bitki aynı eserde şöyle tanımlanıyor: *bu ota Tūraçe aķça ot derler ve bazıları sultān otı derler, aķ aķ uzun aōaleri olur (...) ve ebe gömeci gibi kiçirek çiçegi olur kızılca, bayırlarda ve düz yerlerde dağı biter...*, (Ydg. 281a).

alma Elma (Pirus malus); (Edv. 35b; MŞ 77b; Ydg. 14b). Türkçede her dönem çok yaygın olan bir meyva adı. Anadolu tıp metinlerinde de çok yaygın. Ancak aynı eserlerde alma sözcüğünün yanı sıra Arapça *tuffāh* karşılığı da aynı yaygınlıktadır. Eski Türkçe döneminde de *alma* (<alma: “apple” EDPT 146) biçimiyle görülen kelimenin kökeni ve yapısı konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

aluç Alıç (Crataegus azarolus). Muhtemelen Farsça *alu* “erik” *ālūçe* kelimelerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Eski Türkçe dönemi metinlerinden beri bu biçimiyle görülen bir kelimedir (< alu:ç “the fruit of the crataegus azarolus” EDPT 128).

anduz Andız otu (Inula helenium); (MŞ 14a; Ydg. 318b). Dönemin metinlerinde Arapça *rāsen* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe'nin ilk dönem metinlerinden beri aynı biçimle (< anduz "elecampane, inula helenium" EDPT 178) görülen bir kelimedir.

arduc Ardıç ağacı ve yemişi (Junperus); (Edv. 63b; MŞ 73b; Ydg. 176a). Eski Uygur dönemi metinlerinden beri çeşitli biçimleriyle görülen bir kelimedir. (< artuç EDPT 204).

arpa Arpa (Hordeum); (Edv. 59b; HS 13; Mcr. 20b; MŞ 77b; Ydg. 41a). Türkçenin en eski metinlerinden beri (< arpa: EDPT 198) her dönemde çok yaygın kullanımı olan bir kelimedir.

ayıt Ayıt otu, hayıt (Vitex agnus-castus). (Edv. 9a; MŞ 150a; Ydg. 248b). DS'de *hayıt*, *hayit* biçiminde ve "Sıcak bölgelerde yetişen, kırmızı çiçekli yaprağı zeytin yaprağına benzeyen dallarından sepet yapılan bir çeşit ağaç" (s. 2317) açıklamasıyla yer almaktadır.

ayruk Ayrikotu (Cynodon dactylon); (MŞ 103b). Eski Türkçede *adır* (ayırmaq) > *adrik* biçiminde türetilmiş bir addır (EDPT 65). Aynı dönem metinlerinde ayruk kelimesinin yanı sıra Arapça karşılığı olan *necil* kelimesi de yaygındır. DS'de *ayrıt* (*ayrıt otu*, *ayruk*, *ayrık*) (s. 430) biçimleriyle yer almaktadır.

ayva Ayva (Cydonia oblonga); (Edv. 54b; HS 13b; MŞ 4b; Ydg. 321a). Arapça *sefercel* karşılığıyla da geçen bir meyvadır. Mahmud Kâşgârî'de de yer alan bir kelimedir (< ayva: EDPT 268). Anadolu ağızlarında önses türemesiyle *hayva* biçiminde de görülür.

bağa yaprağı Sinirotu (Plantago); bkz. sişirlüce ot. (MŞ 171a). Birleşik kelime yapısındaki bu terim *bağa* (< baka "frog" EDPT 311) ve *yaprak* (< yapurğa:k "a leaf" EDPT 879) kelimelerinden ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir. DS'de *bağa yaprağı* (*boğa yaprağı*, *bağa*, *bağ yaprağı*, *boğ yaprağı*) biçimlerinde ve "Su kenarlarında biten ve geniş yaprağı iltihaplı yaraların tedavisinde kullanılan bir bitki." (s. 474) açıklamasıyla yer almıştır.

baladı otu : Ayıgülü, şakayık (Paeonia officinalis); (MŞ 162a). Aynı metinlerde bu bitki Eski Yunanca *favānya* ve Arapça 'ūdī's-şalib karşılıklarıyla da yer almaktadır. Terimin ilk ögesi olan *baladı* kelimesinin kökeni konusunda bilgi bulunmamaktadır.

baldıran Baldıran otu (Conium maculatum); Türkçede *baldırgan* biçimiyle de bilinmektedir. Aynı dönem metinlerinde Arapça *şukrān* karşılığıyla da yer almaktadır. Yadigâr-ı İbni Şerif'te kelime ile ilgili şu açıklama bulunmaktadır: *şukrān gibi kim türkçe baldıran derler*, (124a).

DS'de baldırgan (baldırgan, baldırkan): "Baldıran." (s. 502) verileri yer almaktadır. Çağdaş Türk dil ve lehçelerinde *baldırgan*, *paldırgan*, *maltırgan* gibi değişik biçimlerde bulunmaktadır (bkz. EW 61).

baldırnı *ğara* Baldırıkara (*Aspelinum adianthum*); (Edv. 45a; MŞ 64b; Ydg. 297). Aynı eserlerde *persiyāvşān* karşılığı da kullanılmaktadır. Türkçe *baldır* (<baltır "the calf of the leg" EDPT 334) ve *ğara* kelimelerinden türetilmiş bir söz öbeğidir. Ancak *baldır*, *baldur* kelimelerinin "bitki gövdesi, sak" anlamında TS'de de yer aldığı görülmektedir. (s.398).

ballığ Sarı sütleğen, balıkotu (*Euphorbia helioscopia*). (MŞ 60a). Türkçe bal, (< ba:l "honey" EDPT 330) kelimesinden türetilmiş olma olasılığı yüksektir.

bağ Ban otu (*Hyosciamus niger*). (HS 67b; Mcr. 9b; MŞ 50a; Ydg. 179b). Eski Türkçe dönemi metinlerinde rastlanılmıyor.

beg börki Kadifeçiçeği, horozibiği (*Fumaria officinalis*); (Edv. 11b; MŞ 131a). Aynı metinlerde Farsça *şahtere* karşılığı ile de yer almaktadır. Türkçe *beg* kelimesi ile *börk* (< börk "a cap" EDPT 362). kelimelerinden ad öbeği biçiminde oluşmuş birleşik bir kelimedir. TS'de *beg börkü* biçimiyle yer almış ve "Bostangüzeli, kadife, horozibiği de denen çiçek" (s. 480) olarak açıklanmıştır.

bêş barmağ Beşparmak otu (*Potentilla reptans*); Dönem metinlerinde Yunanca'dan Arapça'ya geçmiş *banṭāfilyūn* karşılığıyla da yer almaktadır. Yedigâr-ı İbni Şerif'de şöyle tanımlanmaktadır: ... *bêş barmağ dedükleri ot kim banṭāfilyūn derler*, (s. 118a). DS'de *beşparmak*: "Ayıt adı verilen küçük bir ağaç" (s.645) olarak tanımlanmaktadır.

boğa diken Develması, gözdiken (Eryngium campestre). (Ydg. 313b). Türkçe *boğa* (< buka: "bull" EDPT 312) ve *diken* (< tiken "thorn" EDPT 483) kelimelerinden ad öbeği tarzında kurulmuş bir birleşik kelimedir. DS'de *buğa diken* (*buga tiken*) biçimleriyle ve "1) Yılan sokmasında ilaç olarak kullanılan bir bitki, 2) Etlî, lezzetli, tatlı, kabuğu soyularak yenir dikenli bir bitki, 3) Su kenarlarında biten , 1,5-2 metreye kadar uzayan bir çeşit diken" olarak açıklanmaktadır. (s.779).

boy Çemen otu : (*Trigonella foenumgraecum*); . (Edv. 45b; HS 9b; Mcr. 35b; Mş 75b; Ydg. 42b). On birinci yüzyıl metinlerinden itibaren (< bo:y "fenugreek, Trigonella foenum graecum" EDPT 384) yaygınlığı olan bir kelimedir. Bu bitki Türkçe *boy* karşılığının yanı sıra aynı metinlerde Arapça *hulbe* karşılığıyla da geçmektedir DS'de *boy* (1): "Yem olarak kullanılan, çemen yapılan burçağa benzer bir tahıl çeşidi" (s. 744) olarak izah edilmektedir. TS'de, *boy* (1) biçimiyle "Tohumu pastırma çemeninin

yapımında kullanılan bir bitki” (s. 643) olarak tanımlanmıştır.

bögrülce Börülce (*Vigna sinensis*). (Edv. 11b; MŞ 22a; Ydg. 260b). DS’de *bögülce* (*bogülce, bödea, böge, böğürce, bölce, bölcen, börçe, börgüce, börüce, börücea, börügüç, börülce, bövülce, böyrülçe*) biçimleriyle yer almakta ve “1) Kuru fasulye. 2) Fasulye” (s. 765) olarak açıklanmaktadır.

bögürtlen Bögürtlen (*Rubus caesus*). (Edv. 44a; MŞ 60a; Ydg. 316b). DS’de *bögürtlen* (*bögürtlen, bortlen, böğörtlen, böğürtleyen, böğürtlem, börtlegen, börtlen, börtlenge, börtliyem, börtliyen, börtlüyen, bövürtlen, bugurtlen, bögürtllen, bögürtlen, büyürtlen*): “Bögürtlen” verileri yer almaktadır (s. 758).

buğday Buğday (*Triticum aestivum*). Eski Uygur metinlerinden itibaren (< buğda:y EDPT 312) Türkçede her dönemde yaygın olarak görülen bir kelimedir. (Edv. 50a; Mcr. 25a; MŞ 16b; Ydg. 138a).

burçağ Buçağ (*Vicia ervilia*). (Edv. 44b; MŞ 131a; Ydg. 326b). Uygur metinlerinden itibaren “bakliyat, bezelye” gibi anlamlarda kullanılan bir kelimedir (< burçağ EDPT 357). Çağdaş Türk dil ve lehçelerinde de *burşak, burçak, pırçak, mirçak* vb. (EW. S.89) biçimlerinde görülmektedir.

butrak Pıtırak (*Tribulus terrestris*); krş. demür dikenini Aynı dönem metinlerinde bu bitki Arapça hasek karşılığıyla da geçmektedir. (MŞ 103b). DS’de *buturak* (*butrak, buturak dikenini*): “Ekinler içinde biten, yapışkan dikenli bir ot” (s.806); *pıtırak* (*pıtırah, pıtırgan, pıtrak, pıtraklı otu*) biçimleriyle ve iki ayrı maddede yer almış, “1) Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot. 2) Ağaç dallarında kuruyup dikenleşen küçük budaklar” (s. 3449) olarak anlamlandırılmıştır. TS’de *butrak* biçiminde ve “1) Üç köşeli diken, 2) Bu diken gibi olan eski bir savaş aracı” (s. 722) açıklamalarıyla yer almıştır.

buyan Meyan, meyan kökü, meyan adı verilen bitkinin kökü çeşitli hastalıklarda ilaç olarak kullanılır. Halk arasında şerbeti çok bilinir. Kelimenin Hint dilinden Türkçeye girmiş olma olasılığı güçlüdür. (*Glycyrrhiza glabra*); Dönem metinlerinde ayrıca Arapça sūs kelimesiyle de yer alır. (Edv. 56b; HS 38a; MŞ 44a; Ydg. 190b). DS’de *biyam* (*biyan, bilan, biyam, biyan, boyam, boyan*): “Meyan kökü” (s. 672) verileri yer almaktadır. TS’de *buyan dibi* (s.722) yer verilmektedir.

çadır çiçeği Kuzusarmaşığı, bir tür sarmaşık (*Convolvulus arvensis*). (Ydg. 257b). Farsça çadır (< Far. çadır: “a tent, pavilion; a mantle, scarf” Stein. 383) kelimesi ile çiçek (<çécek EDPT 400) kelimelerinden oluşmuş birleşik bir yapıdır. TS’de *çadırçiçeği*. “Çadır şeklinde açan bir çiçek, paşa

çadırı” (s.782) biçiminde yer almaktadır.

çağşur Çaşır otu, çavşır otu (*Ferula elaeochytris*); Metinlerde Arapça *cāvşir* karşılığı ile de yer almaktadır. (MŞ 98a), krş. *çaşur*. DS’de *çagşır* (*caaşır, caaşır, caaşur, çahşır, çarşır, çaşgır, çaşır*): “1) Kırlarda yetişen susuzluğa dayanan bir çeşit ot. 2) Dereotuna benzeyen yemegi yapılan bir çeşit ot” (s. 1038) verileri yer almaktadır.

ça kır dikenli Çakırdikeni (*Eringium campestre*); (Edv. 44b; MŞ 9a; Ydg. 223b). Clauson, Eski Türkçede çakır kelimesi “Blue, blue-grey” (EDPT 409) olarak açıklamaktadır. DS’de *çakır tiken* biçimiyle yer almış ve “Bir çeşit dikenli gül” (s. 1045) olarak açıklanmıştır.

çam Çam ağacı (*Pinus*). (MŞ 119b; Ydg. 316b).

çaşur Çavşır otu; bkz. çağşur. (MŞ 150b; Ydg. 319a).

çayan otı Çayanotu (*Polygonum bistorta*); krş. *çıyan otu*. (MŞ 107a). Bu birleşik sözcüğün ilk ögesi olan *çayan* kelimesi Eski Türkçede <ça:dan “scorpion” (EDPT 403) biçiminden kaynaklanmaktadır. Aynı dönem metinlerinde Far. *zerûne* ve kelimenin Arapçalaşmış biçimi > *zerûnec* kelimeleriyle de karşılanmaktadır.

çetük otı Kedi otu (*Hordeum murinum*); Dönem metinlerinde *nârdin; sünbül-i rumi* karşılıklarıyla da yer almaktadır. Eski Türkçe *çetük* kedi anlamında yaygındır (< çetük “female, cat” EDPT 402). Osmanlı döneminde de çetük kelimesi kedi anlamıyla kullanılmaktadır. TS’de kelime *çetük otu* biçimiyle “Kedinin çok sevdiği kokusu sünbüle benzer bir ot” (s. 873) biçiminde açıklanmıştır. Yedigâr-ı İbni Şerif’te şu açıklama verilmiştir: ... *nârdin kim sünbül-i rumidür , türkçe çetük otu dërler...* (128b).

çıyan otı Çıyanotu; bkz. çayan otu. (MŞ 107a).

çiğdem Çiğdem (*Crocus cancellatus*); (Edv. 45a; Mcr. 25b; MŞ 49ab; Ydg. 243a). Eski Türkçe dönemi metinlerinde de aynı biçimde geçmektedir (<çiğdem EDPT 414). Metinlerde Farsça *hezze* karşılığıyla da yaygındır.

çiriş otu Çiriş otu (*Asphodelus*); krş. çirişlik. (MŞ 60a; Mcr. 35b; Ydg. 304b). Farsça *siriş* kelimesinin Türçeleşmiş biçimi olan *çiriş* ve *ot* kelimelerinden ad öbeği tarzında kurulmuş bir terimdir. DS’de *çiriş otu* biçiminde yer almıştır (s. 1236).

çirişlik Çirişotu; bak. çiriş otu. (MŞ 162a).

çivit : Çivit otu (*Indigofera tinctoria*); Arapça *nil* kelimesi ile de yer almaktadır. Räsänen kelimeye “Indigo” anlamını vermiş ve Teleütçe çibit “Ocker” verisini aktardıktan sonra Uygurca “jipin, jipün” (violett, rot) biçimiyle ilişkisine dikkat çekmiştir (s. 112). (HS 14b; Ydg. 323a).

çoğan Çöven (*Gypsophila struthium*); krş. *ağu kunduzu*; *tuzla otı*. (Edv. 43b; MŞ 52a; Ydg. 220a). Aynı metinlerde Arapça *uṣnān* karşılığıyla da kullanılmaktadır. DS'de *çoğan* (*çöven*, *çoğen*, *çovan*, *çuvan*) biçimleriyle yer almış ve "Kökü ve dalları sabun gibi köpüren hem helvacılıkta hem de temizlik işlerinde kullanılan bir bitki, çöven" (s. 1256) olarak tanımlanmıştır. TS'de ise *çoğan* (s. 931) olarak yer almıştır.

çölmekçi otı Yâdigâr-ı İbni Şerif'de (Ydg. 292a) yalnızca bir kez belirleyebildiğim bu terimin hangi bitki olduğu anlaşılmamaktadır. Türkçe *çömlək* kelimesinden ses aktarımına uğramış *çölmek* biçiminden *+çi* eki ve ot kelimelerinden oluşmuş bir terimdir.

çörek otı Çöreotu (*Nigella damascena*). (Edv15a; HS 30b; Mcr. 26b; MŞ 39b; Ydg. 178a). Ad öbeği biçimindeki bu terimin ilk ögesi olan *çörek* (<*çörek*: "around loaf of bread" EDPT 429) kelimesi Mahmud Kâşgârî'de de geçmektedir. *çörek otı* terimi ise XV. yüzyıl Çağatay metinlerinde görülmektedir: (<*çörek otr*: "coriander seed" EDPT 429).

daş kerfesi : Yabani kereviz (*Petroselinum oreoselinum*); (Ydg. 118a). Türkçe *daş* (< ta:ş "stone" EDPT 557) sözcüğü ile Yunanca *kerfes* sözcüklerinden ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir.

delüce bakla Yabanî bakla (*Lupinus albus*); (MŞ 152b; Ydg. 88b). krş. acı bakla. Türkçe *delüce* (<telve: "lunatic, mad EDPT 393) sıfatı ile Arapça *bakla* kelimelerinden sıfat öbeği tarzında kurulmuş bir terimdir

demür dikenî Demirdikenî (*Tribulus terrestris*); (Edv. 44b; MŞ 68b; Ydg. 111b). krş. *butrak*, Türkçe demür (<temir "iron" EDPT 508) ve diken (<tiken "thorn" EDPT 483) kelimelerinden ad öbeği olarak türetilmiş bir terimdir. Aynı metinlerde Arapça *hasek* karşılığıyla da geçmektedir. DS'de *demir dikenî*, (*demirpıtırağı*, *demirleyen*) biçimleriyle yer almış ve "Çobankalkıdan da denen, dikenli, battığı zaman dikenî çok acıtan bir ot" (s. 1417) olarak tanımlanmıştır.

deñiz şoğanı Yâdigâr-ı İbni Şerif'de bir kez geçen bu terimle hangi bitkinin kastedildiği belli değildir. (Ydg. 319a). Türkçe *deñiz* (<teñiz EDPT 527) ve *soğan* kelimeleriyle ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir.

deve şabanı Devetabanı (*Cyclamen coum*); (MŞ 39b). Türkçe *deve* (<tevey "camel" EDPT 447) ve *şaban* (<şaban "the sole of the foot" EDPT 441) sözcüklerinden benzetme yoluyla ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir. Arapça buhur-ı meryem karşılığıyla da yaygındır.

dilkü şaşığı İtkasarı (*Orchis hircina*); krş. it keseri; süğ. (Edv. 44b; MŞ 99a). Türkçe *dilkü* (<tilkü: "fox" EDPT 498)ve *taşak* (<taşak "little

stone, testicle” EDPT 562) kelimeleriyle kurulmuş bir terimdir. Aynı metinlerde Arapça karşılığı olan *ḥuṣyetü‘ş-şalēb* terimi *ḥuṣye* (taşak), *şalēb* (tilki) anlam yapısıyla Türkçe *dilkü taşığı* terimi semantik olarak biri diğerinin çevirisi olmalıdır.

dilkü üzümü İtüzümü (*Solanum nigrum*); krş. it üzümü. (MŞ 65b). Dönemin metinlerinde *‘inebu‘ş-şalēb* karşılığıyla da yaygındır. Arapça olan bu terim, *‘ineb* (üzüm), *şalēb* (tilki) kelimelerinden oluşmuş ve *dilkü üzümü* terimiyle aynı anlam yapısına sahiptir.

dopalaḳ Topalak; bkz. *topalak*. (Edv. 17a).

duraḳ otı bkz. *ṭoraḳ otı*. (Edv. 17a).

dülcek dibi Eşekhiyarı (*Ecballium elaterium*); Arapça karşılığı olan *ḳiṣāu‘l-ḥhimār* (eşek dikenini) terimi aynı metinlerde yaygındır. Türkçe olduğunu tahmin ettiğimiz *dülcek* ile ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir veriye rastlanmadı. Türkçe *dīb* (kök) (< tü:b (d-) “the root of a tree or plant” EDPT 434) ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir.

ebem gömeci Ebegümece (*Malva sylvestris*); (Edv. 44a; Mcr. 37a; MŞ 91; Ydg. 42a). Aynı metinlerde Farsça karşılığı olan *ḥubāzī* kelimesi de yaygındır. Ad öbeği tarzında birleşik kelime olan terim Türkçe *ebe* (< ebe “mother” EDPT 5) ve *gömec* (< kömeç “bread baked in the ashes, >Osm. gömeç; “honey comp” EDPT 722) kelimelerinden oluşmuştur. *DS‘de ebegömece* (*ebegümeç, ebekömece, ebekömci, ebemkömesi, ebomeç, ebugmece, eligümeç, emenkömenci, evenköveci*) biçimleriyle yer alan terim, “Kendi kendine yetişen yemeği yapılan bir çeşit ot, ebegümece” (s.1652) olarak tanımlanmıştır. TS‘de ise *ebemgömece* (s. 1383) biçiminde yer almıştır.

egir Kasıkotu, azakeğeri, hazambel (*Acorus calamus*); (Edv. 44a; MŞ 49a; Ydg. 150a). Eski Uygur dönemi metinlerinden beri kullanılan bu terimi Clauson Yunanca kökenli olarak göstermektedir: (< *egir* < Gr. *akoron* “*acorus calamus; galingale*” EDPT 112). TS‘de *egir* biçimiyle yer almış, “Karın ağrısını iyi etmek için kullanılan bir kök, andız” (TS 1395) olarak tanımlanmıştır.

erük Erik (*Prunus dornestica*); (Edv. 48a; HS 66b; Mcr. 17a; MŞ 7b). Arapça *ıccāş* karşılığı da yaygındır. Türkçenin eski metinlerinden beri yaygın bir kelimedir. Eski Türkçe döneminde *zerdali, şeftali vb. meyvaların ortak adı*. (< *erük* “a generis term for stone fruit” EDPT 222).

eşek turpı Bayırturpu, yabancı kaşık otu (*Armoracia rustica*). (Edv. 6b; MŞ 60a; Ydg. 22a). Türkçe *eşek* (<eşgek “donkey” EDPT 260) ve Farsça *turp* (<turb, turub Stein. 292) kelimeleriyle ad öbeği olarak türetilmiş bir terimdir. *DS‘de eşekturpu* biçimiyle yer almış ve “Hardal denilen ot”

(s1790) olarak açıklanmıştır.

gelincük Gelincik çiçeği (Papaver rhoeas); (MŞ 48a). Dönem metinlerinde Arapça *şakāyīku'n-n'mān* karşılığı da yaygın olarak kullanılır. Türkçe gelin (< kelin (g-) "bride" EDPT 719) kelimesine +cik küçültme eki getirilerek türetilmiş bir terimdir.

geven Geven dikenli (Astragalus); (MŞ 87a). Birçok türü bilinen bu bitki DS'de **keven** biçimiyle yer almakta ve " Sakız, kitre zamkı çıkarılan, yakacak olarak da kullanılan dikenli bir bitki" (s.2775) olarak tanımlanmaktadır. TS'de ise **geven** olarak verilmekte ve "Baklagillerden bir çalı ki bazı çeşitlerinden kitre denilen zamk çıkarılır" (s.1676).

gögem Gövemerigi, çakaleriği (Prunus spinosa); (MŞ 62a; Ydg. 184b). Sözcük muhtemelen mavi anlamındaki *gök* (< kö:k (g-) "the sky; sky-coloured, blue, blue-grey" EDPT 708), kelimesinden *gök+e-m* biçiminde türetilmiş olmalıdır. DS'de **gögem** biçiminde yer almış ve "Bir çeşit yabani ekşi erik" (s. 2128) olarak açıklanmıştır. TS'de ise **gögem**, **gügem** biçimleriyle bulunmakta ve "Bir çeşit dağ eriği" (s. 1726) olarak açıklanmaktadır.

gök susen Mavi zambak (Lilium candidum). (Mcr. 38b; MŞ 70a; Ydg. 280b). Sıfat öbeği biçiminde Türkçe *mavi* anlamındaki *gök* (bkz. gögem) kelimesiyle Arapça *sūsen* kelimesinden oluşmuş bir birleşik kelimedir.

güneyik : Hindiba (Cichorium endiva); krş. göyinek. Aynı metinlerde bitki Arapça *kāsnī* ve *hindubā* karşılıklarıyla da geçmektedir. (Ydg. 108a). DS'de **güneyik** (*günek*, *günevik*, *güneyk*, *güneylik*) biçimlerinde bulunmakta ve "Hindiba" (DS 2229) olarak açıklanmaktadır. TS'de **güneyik** biçimiyle yer almakta ve "Hindiba" (TS 1869) anlamı verilmektedir.

günlük Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk. ak **günlük** (Bosvellia) ve **kara günlük** (Cortex styracis) olmak üzere iki türü bilinmektedir. (Edv. 54b; Mcr. 17a; MŞ 18a; **kara g.** Ydg. 187b; **ağ g.** HS 53a).

güvegü otu Güveğiotu (Origanum vulgare); (Edv. 37b; MŞ 71b). Aynı metinlerde Arapça *sa'ter* karşılığı yaygındır. Ad öbeği biçimindeki terimin **güvegü** *güveyi*, "damat" (<küde:gü "son-in-law" EDPT 703) ile *ot* kelimelerinden kurulmuştur. TS'de *güvegü otr.* "Kekikotu, za'ter" (s.1889) biçiminde yer almıştır.

hatun tuzluğu Hatun tuzluğu, diken üzümü, karamuk dikenli (Berberis crataegina); (HS 22b; MŞ 10a). bkz. *kadın tuzluğu*. Aynı metinlerde *emberbāris* karşılığı da yaygındır.

ilgun Ilgın ağacı ve yemişi (Tamarix tetrandra); krş. *yilgun*. Bu dönem metinlerinde Farsça *gezmāzū* ve *kef*, Arapça *farfa* karşılıkları da yaygındır;

(Edv. 8a, 14a; MŞ 65a, 147b, 113a; Ydg. 107b). Eski Türkçe dönemi metinlerinde < yılğu:n “Tamarix” (EDPT 926) biçiminde görülmektedir. DS’de *ılgun, ılgin, ilgin* (s.2468) biçimleri bulunmaktadır. TS’de ise ön ses türemeli *yılğun* (s. 4582) yer almaktadır.

ıpar yavşan Pelin otu (*Artemisia absinthium*); (MŞ 9b, Ydg. 217a) Dönemin metinlerinde *afsentġn* ve *şih-i ermeni* karşılıklarıyla da kullanılmaktadır. MŞ’de... *afsentin ki ıpar yavşan derler*, (s. 86a) Yunanca kökenli *afsentin* kelimesinin anlamı olarak verilmiştir. Sıfat öbeği yapısındaki terim *ıpar* ve ön ses türemeli biçimi olan *yıpar* (< yıpa:r “scent, fragrance” EDPT 878) sözcükleri koku anlamıyla yaygındır. *yavşan* kelimesi ise (bkz. *yavşan*) birçok türü bilinen bir bitkidir. TS’de *ıpar, ıpar yavşan, ıpar yavşanı*: “Yavşan denilen güzel kokulu bir ot” (s.1951) şeklinde anlam verilmiştir.

ısırgan dikenî Isırgan otu (*Urtica*);(Edv. 6a; MŞ 137a; Ydg. 186b). Isırgan kelimesi *ısır-* (< ısır- “to bite” (EDPT 251) –gan ekiyle türetilmiş bir addır.

ıgde İgde (*Elaeagnus angustifolia*). (Edv. 45a; HS 13b; MŞ 98b; Ydg. 205b). Metinlerde *kızıl ıgde* adıyla başka bir türü de geçmektedir: (Edv. 31a; Ydg. 108a). Eski Türkçe döneminde ön ses türemeli biçim olan *yigde* (< yigde EDPT 911) biçimi bilinmektedir.

iki ıardaş ıanı Kardeşkanı ağacı (*Calamus draco*); (HS 9b; MŞ 142b; Ydg. 198b). Aynı metinlerde Arapça *demü’l-aıaveyn* karşılığı da yaygındır. Türkçe *iki ıardaş ıanı* terimi Arapça *dem* (kan) ve *aıaveyn* (iki kardeş) kelimelerinden oluşmuş *demü’l-aıaveyn* terkiibi ile aynı anlam yapısına sahiptirler.

it burnı Yabani gül, kuş burnu (*Rosa canina*). (MŞ 89a). Benzetme yoluyla, ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terim. DS’de *it burnu* biçimiyle yer almış, “Yabani gül ve meyvesi” (s 2567) olarak tanımlanmıştır. TS’de ise *itburnı* biçimiyle “Yabani gül” (s. 2126) olarak açıklanmıştır.

it keseri İtkasarı (*Bunium bulbocastanum*). krş. *dilkü ıaşıağı*; *süg*. (MŞ 84b). Gerek bu metinlerdeki *it keseri*, gerekse günümüzdeki *it kasarı* terimlerinin ikinci ögeleri olan *keser* ve *kasar* kelimelerinin kökeni ve anlamı belirsizdir.

it siki Beyaz köpek ayası (*Marrubium vulgare*). Benzetme yoluyla ad öbeği biçiminde kurulmuş olan terim Ydg. ’de *..mezāsiyun, türkce it siki derler, urumca ıāluāzerfus derler.* (s. 77a) biçiminde tanımlanmıştır.

it üzümi İtüzüümü, köpek üzüümü (*Solanum nigrum*). Dönemin metinlerinde *ınebu’s-ıa’leb* karşılığı da yaygındır., krş. *dilkü üzümi*.

Türkçe *it üzümü* terimi ile Arapça *'ineb* (üzüm), *sa'leb* (tilki) kelimelerinden oluşan *'inebuş-sa'leb* terimleri anlam yapısı olarak aynıdırlar. Büyük olasılıkla *it üzümü* terimi Arapça *'inebuş-sa'leb*'in çevirisidir. (Edv. 44a; HS 15a; MŞ 75b; Ydg. 74a). DS'de *it üzümü* biçimiyle yer almış ve "1- Böğürtlen, 2- Çekirdeği çok iri ve suyu az bir çeşit üzüm, 3- Şırası bol bir çeşit üzüm, 4- Ahududu, 5- Bahçe kenarlarında biten tırtıllı, baharat şeklinde meyve veren bir bitki" (s. 2570) gibi çok farklı anlamlar verilmiştir.

kaşak Kabak (Cucurbita). (Edv. 52a; HS, 67a; Mcr. 36a; MŞ 26b; Ydg. 226b).

kaşun tuzluğu Dikenüzümü (Berberis crataegina); krş. *hatun tuzluğu*. (Edv. 45a; MŞ 76b; Ydg. 234b). TS'de *kaşun tuzluğu* "Oglan aşısı da denilen zamk" (TS 2159) biçiminde yer almaktadır.

kaşun Bir tür deve dikenini, kalgan (Cardus acarna). (MŞ 98a). DS'de *kaşun* "Deve dikenini" (s. 1901); *kaşun* (*kaşun*, *kaşun*, *kaşun*, *kaşun*) "Devedikeni" (s. 2621) açıklamasıyla iki ayrı maddede yer almıştır.

kaşun Kamış, saz (Phragmites australis). Aynı metinlerde Arapça *kaşun* karşılığıyla da yer almaktadır. (Edv. 46a; HS 15a; Mcr. 39a; MŞ 56b). Eski Türkçe döneminde de bilinen bir kelimedir: < kaşun "reed, cane, rush" (EDPT 628).

kaşun ağaç Karaağaç (Ulmus). (MŞ 146a).

kaşun başlı Karabaş otu, keşişotu (Lavandula stoechas); (Ydg. 73a). Dönem metinlerinde Arapça *kaşun* karşılığı daha yaygındır. Yalnızca Yâdigâr-ı İbni Şerif'de geçen, sıfat öbeği yapısındaki bu terim Derleme ve Tarama sözlüklerinde de yer almamaktadır.

kaşun çaltı(kaşun) Böğürtlen (?) . (Ydg. 111b, 243b). Terimin ikinci ögesi olan çaltı kelimesine Eski Türkçe dönemi metinlerinde rastlanılmıyor. DS'de *kaşun çaltı* biçiminde yer almakta ve "Bağ kenarlarına çit olarak dikilen , koyu kırmızı nohut büyüklüğünde meyveleri olan dikenli bir ağaç" (s. 2640) olarak tanımlanmaktadır. Aynı kaynaktan *çaltı* (*çaltı*, *çaltı*, *çaltı dikenini*) vb. biçimler, "1- Diken, çaltı, 2- Nazarlık için üçgen şeklinde kesilmiş ağaç parçası, 3- Maki, 4- Akasya ağacı, 5- Ormanlık, küçük orman, 6- Ağaç dalı" (s. 1062) olarak çok farklı anlamlarla yer almıştır.

kaşun erik Kara erik (Rhamnus frangula). (Ydg. 272a).

kaşun harif Çörek otu (Nigella damascena); krş. *kaşun* otu. Yaygın olmayan, yalnızca Yâdigâr-ı İbni Şerif'de .. ve *kaşun harif türkice kaşun otu derler*, (s. 82a) şeklinde yer almaktadır.

kaşun otu Çörek otu (Nigella damascena); krş. çörek otu; *kaşun* harif.

(MŞ 95a; Ydg. 225b). DS'de *karacaot* (*karacot*) biçiminde ve “1- Çörekotu, 2- Kökü hayvanların vücutlarındaki ağrı ve sızıyı gidermekte kullanılan bir ot” (s. 2639) anlamlarıyla yer almaktadır. TS'de ise *karaca ot* olarak geçmekte ve “Çörek otu” (s. 2255) anlamı verilmektedir.

karğa dügleği *karğa dölegi*, *ebucehil karpuzu* (*Ecballium elaterium*); (MŞ. 165b). Dönem metinlerinde *zirāvend-i favil* ve *ebu cehil karpuzu* karşılıkları da yaygındır. Ad öbeği biçimindeki bu terim *karga* (< karğa “crow” EDPT 653) ve *dügleg* (dölek, kelek, ham kavun) kelimelerinden oluşmuştur. TS'de *düglek* (*düvlek*, *divlek*) biçimleri yer almakta ve “ham kavun, kelek” (s. 1302) olarak açıklanmaktadır. DS'de *karga dölegi* (*karga dügelegi*, *karga dügleği*, *karga düvegi*, *karga düvelgi*, *karga dülegi*, *karga dügleği*) biçimleriyle (s. 2831) yer almıştır. TS'de ise *karga düvlegi*, *karga dügleği* biçimleriyle yer almış ve “Ebucehil karpuzu, acı hıyar, eşek hıyarı” (s. 2291) olarak tanımlanmıştır.

karğa sâbunı *Sabunotu* (*Saponaria officinalis*); krş. *köpürtgen*. (Ydg. 269b). Ad öbeği biçiminde ki bu terimin ikinci ögesi olan *sabun* sözcüğü Arapça kökenlidir. (< Ar. sâbun, Kâmus IV. 668). DS'de *kargasabunu*: “Su kenarlarında çıkan, iri yaprakları su ile ele sürülünce köpüren bir ot” (s. 2659) olarak tanımlanmaktadır.

karlançuç *Kırlangıç otu* (*Chelidonium majus*); (Ydg. 181b). Terim benzetme yoluyla *kırlangıç* kuşunun adı ile adlandırılmıştır. Nitekim TS'de *karlagaç*, *karlugaç*, *karlanguç*, *kırlanguç*: “Kırlangıç” (s. 2313) olarak yer almaktadır. DS'de *kırlangıç* biçiminde yer almakta ve “Portakal büyüklüğünde ve kavun biçiminde kokulu, sarı ya da yeşil kabuklu meyvesi olan bir bitki” (s. 2831) anlamı verilmektedir.

kaşnı *Kadağacı*, *şeytanboku* bitkisinden çıkarılan bir tür tıbbi zamk (*Ferula assa-foetida*); (Edv. 31a; HS 68a; MŞ 63a). Kaşgari'de < *hasnı* biçimi yer almakta ve “çocukları semirtmek için bir kese içine konularak ağızlarına verilen bir deva, Hindistan'dan gelir” (DLT I. 435) açıklaması yapılmaktadır. Clauson, kelimeyi Farsça *kāsni* (< *kāsni* > *hasnı* EDPT 668) biçiminin Türkçeleşmesi olarak göstermektedir. Dönemin metinlerinde *encüzân* ve *engüjed* karşılıklarıyla da geçmektedir. DS'de *kasnı*: “Büyük yapraklı, gövdesi soyularak yenen, kokulu bir bitki” (s. 2676) olarak tanımlanmaktadır. TS'de *kasnı* “Baldırgan zamkı” (TS 2327) olarak açıklanmıştır.

katır kıyruğı *Katırkıyruğu* bitkisi (*Anagyrisfoetida*); (Edv. 44b; MŞ 113a). Benzetme yoluyla ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir. Eski Türkçe'den beri yaygın olan *katır* (< katır “mule” EDPT 604) ve *kuyruk* (< kudruk “the tail of an animal” EDPT 604) kelimelerinden oluşmuştur. DS'de,

katırkuyruğu biçimiyle yer almakta ve “1- Erguvan, 2- İpekböceğinin üzerinde kozasını sardığı bir bitki” (s. 2683) olarak tanımlanmaktadır.

kavun Kavun (*Citrullus melo*). (Edv. 58b; HS 65b; MŞ 77a; Ydg. 30a). Eski Türkçe dönemi metinlerinde yaygındır: < ka:gu:n (EDPT 611).

kaya qoruğı Kayaaorugu (*Cedum acre*). (Ydg. 302b). DS’de *kaya koruğu*: “Ekşi, kara üzüm gibi meyveleri olan, kayalık yerlerde biten bir yaban bitkisi” (s. 2696).

kaysı Kayısı (*Prunus armeniaca*); (HS 66b). bkz. *kaysı* (EW 223).

kaz ayağı Kazayağı otu, ak pazı (*Chenopodium album*); (Ydg. 137a). krş. *kazyayağı*. Benzetme yoluyla *kaz* (< ka:z “goose” EDPT 679) ve *ayak* kelimelerinden, ad öbeği tarzında oluşmuş bir terimdir. DS’de *kaz ayağı* (*kazağ, kazayak, kazıyak*): “Su kıyılarında biten ve yenen bir çeşit ot” s. 2711) biçiminde yer almaktadır.

kaz yağı Kazayağı otu; bak. *kaz ayağı*. (Edv. 57a).

keçi boynuzu Keçiboyunu (*Ceratonia siligua*); (Edv. 74a; Mcr. 42b; MŞ 26a; Ydg. 14b). Aynı metinlerde Farsça *ħarnūb* karşılığıyla da yaygındır. Türkçe *keçi* (< eçkü: “goat” EDPT 24) ve *boynuz* (< büñüz > müñüz > müyüz > boynuz “horn” EDPT 352) kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir.

kene ağacı Keneotu (*Sicinus communis*); Aynı metinlerde Farsça *bidencir* karşılığıyla da görülmektedir. (Edv. 46b; MŞ 40b). Aynı metinlerde *kene otu* (Edv. 43b; Mş 69a; Ydg. 213a) biçiminde de geçmektedir. DS’de *kene ağacı, kene otu*: “Sütleğengillerden hint yağı çıkarılan bir bitki” (s. 2742) biçiminde yer almıştır. Ad öbeği biçimindeki terimin birinci öğesi olan *kene* kelimesi muhtemelen bir parazit olan Farsça *keneh* (<keneh: “a tick” Stein. 1056) kelimesinden kaynaklanıyor olmalıdır.

kenevür Kenevir (*Cannabis sativa*). (Edv. 43b; MŞ 52b; Ydg. 249b). Räsänen, kelimenin Türk dil ve lehçelerindeki dağılımına yer vermiş, ancak yapısı ve kökeni konusunda bir görüş belirtmemiştir (EW 252).

kerdeme : Tere otu (*Lepidium sativum*); (Edv. 34a; MŞ 48a). Türkçe metinlerde yaygın olan bu kelime Yunanca *ħardamon* (< Gr. Χαρδάμων Rdh. 1536) kelimesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca su *kerdemesi* (*Nasturtium officinale*) olarak bir diğer bitki adında da *kerdeme* kelimesi yer almaktadır. (Edv. 46a). DS’de *kerdeme, kerdime* biçimleri bulunmakta ve “Tere” (s. 2752) olarak anlam verilmektedir. TS’de *kerdime* biçimiyle geçmekte ve “Tere otu” (s. 2440) olarak açıklanmaktadır.

kızıl boya Boya kökü, kızıl boya kökü (*Rubia tinctorum*); (Mcr. 39a;

MŞ 128a; Ydg. 75a). Sıfat öbeği biçiminde kurulan bu terim doğrudan *kıızıl* sıfatı ile *boya* (< boduğ “dye” (EDPT 302) kelimelerinden oluşmuştur.

kıızıl ağaç Kıızıl ağaç (Alnus). (MŞ 47b). TS’de “Kızıl söğüt” (s. 2539) olarak açıklanan terim sıfat öbeği tarzında türetilmiştir.

koruk Olgunlaşmamış ham üzüm; (Edv. 50b; HS 52b; Mcr. 33b; MŞ 23b; Ydg. 32a). Bu kelimeye Eski Türkçe kaynaklarda rastlanılmamaktadır. DS’de *goruğ* biçimiyle yer almış ve “Olgunlaşmamış üzüm, koruk” (s. 2106) olarak açıklanmıştır.

kovan otu Kovanotu (*Melissa officinalis*); (Ydg. 177a, 293b). Türk dil ve lehçelerinin birçoğunda yaygın olan *kovan* (kovan: “ein zylinderförmiger Kasten” EW 275) kelimesi ile *ot* kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir; krş. *oğlan otu*. Dönem metinlerinde Farsça *bādrençbuyā* karşılığı da yaygındır. DS’de *kovan otu* şeklinde yer almış ve “Bir çeşit ince süpürge otu” (s. 2939) olarak anlam verilmiştir.

köpürtgen Çöven otu, şam çöveni (*Saponaria officinalis*); Türkçe *köpür-* (< köpür- “to froth, foam” > köpürt- EDPT 691) fiilden -t- ettirgen çatı eki ve fiilden ad türeten *-gen* (*köpür-t-gen*) ekiyle yapılmış bir terimdir; krş. *çarga sabunı* Ydg’de ... *köpürtgen dedükleri ot kim sular kenârında biter, çarga sabunı dağı derler, sabun gibi köpürür*, (s. 269b) biçiminde tanımlanmıştır. TS’de *köpürtgen* biçimiyle yer almış ve : “Çöven, şam çöveni” (s. 2695) olarak açıklanmıştır.

kulunc otu : Havlican (*Galanga officinalis*); (Ydg. 215a). Metinlerde Farsça *havlicân* adıyla da yaygındır. Ad öbeği biçimindeki terimin birinci ögesi olan *kulinc* kelimesi Arapça kökenli bir kelime dir: < *çavlenc, çulenc*: “Bağırsaklarda meydana gelen bir tür sancı” (Kâmus I. 812). Bir tür bağırsak sancısına verilen ad muhtemelen bu otun sancıya iyi gelme özelliğinden kaynaklanmıştır. TS’de *kulunc otu* olarak yer almış ve “Havlican” anlamı verilmiştir (s. 2729).

çunduz taşığı Cavşir otu ve bundan elde edilen bir tür zamk, macun (*Ferula elaochytris*); (Edv. 31b; MŞ 36b; Ydg. 169b). krş. *oğlan aşı*. Yapı olarak bu terim *çunduz* (< *kunduz*: “beaver” EDPT 635) ve *taşak* (< taşak (d-): “little stone, testicle” EDPT 562) kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiştir. Metinlerde *şir-ğışt, cünd-i bidester* karşılıklarıyla da yaygındır. Türkçe *çunduz taşığı* terimi Arapça *cünd-i bidester*, (*cünd* :taşak, *bidester*: kunduz) teriminin aynen çevirisi olmalıdır.

çurd bağı Kurtbağı (*Ligustrum vulgare*); (Ydg. 174b). *Kurd* ve *bağı*. (< *bağı* “the liver” EDPT 317) kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir.

kuş burnu Kuşburnu, yaban gülü (*Rosa canina*); (Ydg. 219a). Benzetme yoluyla **kuş** (<kuş “bird” EDPT 670) ve **burun** (<burun “the nose” EDPT 366) kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir. DS’de **kuşburnlu**: “Yabangülü, kuşburnu” (s.3015) biçiminde yer almaktadır.

kuş etmeği Kuşekmeği (*Polygonum bistorta*); (Ydg. 245a). Türkçe **kuş** ve **etmek** (ekmek) (< etmek / ötmek “bread” EDPT 60) kelimelerinden türetilmiştir. DS’de **kuşekmeği** (**kuşeppeği**, **kuşeymeği**, **kuşkuekmeği**) biçimlerine yer verilmiş ve “1- Ebegümeçi, 2- Bir ilkbahar bitkisi, madımak” (DS 3015) biçiminde anlam verilmiştir. TS’de **kuşetmeği**: “Tere yaprağına benzer yaprağı olan yenilir bir ot” (TS 2753) olarak açıklanmıştır.

kuzgun otu Eğrelti otu (*Driopteris filix-mas*). (Edv. 45a; MŞ 93b). Eski Türkçe metinlerde de yer alan **kuzgun** (< kuzğu:n “raven” EDPT 682) ve ot kelimelerinden ad öbeği biçiminde türetilmiş bir terimdir.

kuızı butrağı Koyun otu, kasıkotu (*Agrimonia eupatoria*); (Ydg. 198b, 234b.). Türkçe **kuızı** (<kuızı: “lamb” EDPT 681) ve **butrak** (bkz butrak) kelimelerinden ad öbeği olarak kurulmuş bir terimdir. Aynı dönem metinlerinde Arapça **gâfet** karşılığıyla da geçmektedir.

kuızı kulağı Kuzukulağı (*Rumex acetosella*); (Edv. 53b; HS 22b; MŞ 82a). Benzetme yoluyla kurulmuş, ad öbeği biçimindeki bu terim DS’de **kurtkulağı** (**kuzubaşı**, **kuzukemirdi**, **kuzukişnişi**, **kuzukulağı**) biçimleriyle yer almakta ve “Geniş yapraklı, kalın köklü yenilen bir bitki” (s. 3010) olarak tanımlanmaktadır.

marşama Keklikotu, barsama, bkz. varsama; (MŞ 39b).

oğlan aşu Cavşir ağacı ve bu ağaçtan çıkarılan zamk (*Ferula elaeochytris*); (HS 68a; MŞ 71b). krş. **kuñduz taşağı**. Aynı metinlerde **cāvşir**; **cünd-i bidester**; **şir-şışt** karşılıklarıyla da geçmektedir. Türkçe **oğlan** (bkz. oğlan otu) ve **aş** (<a:ş “food” EDPT 253) kelimelerinden oluşmaktadır. Edviye-i Müfrede’de **oğlan aşu ki aña kuñduz taşağı derler, pārsice cāvşirdür**, (s. 7a) biçiminde tanımlanmaktadır DS’de **oğlanaşu**: “Bir çeşit zamk” (s. 3268) açıklamasıyla yer almaktadır.

oğlan otu Oğulotu, melisa (*Melissa officinalis*); (MŞ 78b). krş. **oğul otu**. Aynı metinlerde Farsça bādrenbuyā karşılığıyla da yaygındır. Türkçe **oğlan** (<oğul “offspring, child” >oğla:n “boy, child” EDPT 83-84) ve **ot** kelimelerinden ad öbeği tarzında oluşmuştur. DS’de **oğlanotu** biçiminde ve “Ağız ve karın ağrılarını geçirmek için kullanılan bir çeşit yabanıl ot” (s. 3268) tanımla yer almaktadır.

oğul otu Oğulotu, melisa (*Melissa officinalis*); (MŞ 78b; Ydg. 70a). bkz. **oğlan otu**.

pazu Pazı, yabancı pancar (*Beta vulgaris*); (HS 24b; MŞ 21b; Ydg. 42a). Köken olarak Farsça *pājū* (Beeth, spinage, Stein. 230) biçiminden kaynaklanmaktadır. Aynı metinlerde Farsça *çügündür* karşılığıyla da yaygındır. DS'de *pazı* (III) biçimiyle: "1- Meşe ağacının meyvesi, palamut, 2- Kısa boylu ardıç ağacı. pazık, pazuk: "pancar" s. 3417) açıklamalarıyla yer almaktadır. Räsänen'de *pazı* biçimiyle yer almış ve "Die weisse Zukkerrube, beta vulgaris" (EW 381) olarak anlam verilmiştir.

pelin Pelin otu (*Artemisia absinthum*); (Ydg. 76a). Aynı metinlerde eski Yunancadan kaynaklanan afsenin biçimi de yaygındır.

pelit Pelit (*Quercus*); (MŞ 59a, 103a). Arapça *bellūt* kelimesinin Türkçeleşmiş biçimidir. Aynı metinlerde *bellūt* karşılığıyla da yer alır. DS'de *palıt* (*pallit*, *palut*, *pelik*, *pelin*, *pelit*, *pilemit*, *pilit*, *pölüt*) biçimlerinde yer almış ve "Çınar, meşe vb. ağaçların meyvesi, pelit." (s. 3386) olarak anlam verilmiştir. TS'de ise *pelit* biçimiyle yer almış ve "Palamut" (s. 3185) olarak anlamlandırılmıştır.

peygamber çiçeği Peygamberçiçeği (*Centaurea cyanus*); (Ydg. 173a). Farsça *peygamber* kelimesi ile Türkçe *çiçek* kelimelerinden oluşan bir terimdir.

sarımsak Sarımsak (*Allium sativum*) (Edv. 44a; HS 12a; Mcr. 13b; MŞ 29b; Ydg. 51b). İlk kez Kâşgârî'de *sarmusak* biçiminde geçen kelime Clauson sözlüğünde *sarumsak* (EDPT853) biçiminde yer almıştır. Dolayısıyla *sarmusak* biçiminin aslı değil metateze uğramış biçim olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

şarmaşuk Sarmaşık (*Hedera helix*); (Edv. 23a; MŞ 73b; Ydg. 225a). Eski Türkçe dönemi metinlerinde de kullanılan bir kelimedir. Clauson'da *sarmaşuk* olarak yer alan kelime teorik bir *sarma*:- "interwind" fiiline bağlanmaktadır (EDPT 853). Yapı olarak *sarmaş*- fiilinden -k ekiyle türetilmiş olma olasılığı daha güçlüdür (<sar-m+a-ş-uk).

şaru boya Sarıboya otu (*Serratulatinctoria*); (Edv. 27a; MŞ 49a). Benzetme yoluyla şaru (<sarığ "yellow" EDPT 848) ve boya (<boğuğ<boğu:- EDPT 302) kelimelerinden sıfat öbeği biçiminde kurulmuş olan bu terim Derleme ve Tarama sözlüklerinde yer almamaktadır.

semüz otu Semizotu (*Portulaca oleraceae*); (MŞ 66a; Ydg. 220a). Yapı olarak ad öbeği biçiminde kurulan terimin ilk ögesi olan *semüz* kelimesinin "semiz, besili" (< semiz "fat" EDPT 830) anlamındaki sözcükle aynı olması semantik açıdan pek açıklanabilir değildir. krş. *semüzlük*.

semüzlük Semiz otu (*Portulaca oleraceae*); (MŞ 102a). krş. *semüz otu*. Eski Türkçe döneminde görülen bu terim Eski Türkçe dönemi metinlerinde

de (< semizlik otu “purslane” EDPT 830) olarak görülmektedir. DS’de *semizlik* biçiminde yer almakta ve “Semizotu” (s.3580) olarak anlamlandırılmaktadır.

serçe dili Kuşotu (*Stellaria media*); (Edv. 71b).Ad öbeği biçiminde *serçe* (< serçe “a sparrow” EDPT 795) ve *dil* kelimelerinden oluşan terim TS ve DS’de yer almamaktadır.

serküle Seylan kurşun kökü (*Plumbago zeylanica*); (MŞ 130b; Ydg. 39a, 180a). Arapça *şaytarac* karşılığıyla daha yaygındır. Kelimenin kökeni ya da yapısı hakkında bir açıklama bulunmamaktadır. *Redhouse*’ta, *serkele* biçiminde yer almış “*Plumbago zeylanica*” (s. 1054) olarak açıklanmıştır. DS’de ise *serkile* olarak yer almış, “Mavi çiçeklerinden kara boya çıkarılan ot” (s. 3590) olarak izah edilmiştir.

serv ağacı Selvi ağacı (*Cupressus sempervirens*). (HS 15b; MŞ 119b; Ydg. 6a). Farsça *serv* (< “the cypress-tree” Stein. 679) ve Türkçe *ağaç* kelimeleriyle ad öbeği olarak kurulmuş bir terimdir.

şığır dili Sığır dili (*Anchusa officinalis*); (Edv. 51a; HS 14a; MŞ 71a; Ydg. 106a). Türkçe *sığır* (<sığır “ a large bovine” EDPT 814) ve *dil* (<til “the tongue” EDPT 484) kelimelerinden ad öbeği olarak kurulmuş bir terimdir. Dönemin metinlerinde Arapça *lisānū’s-sevr* ve Farsça *gāvzubān* karşılıkları da yaygın olarak kullanılmaktadır. Farsça *gāvzubān* , (gāv “öküz” ve zebān “dil”, Arapça *lisānū’s-sevr* (lisān “dil”, sevr “öküz”) terimlerinin anlam yapıları, Türkçe *sığır dili* kelimesinin anlam yapısıyla aynıdır. Dolayısıyla bu terim, bir dilden diğer dillere çevrilmiş olmalıdır. DS’de *sığırdili* (I) (*Sığırkuyruğu*) biçimleri yer almış ve “1)Yemeği de yapılan dikenli bir çeşit yabanpancırı, 2) Eğreltiotu” (s.3603) anlamları verilmiştir.

şığır gözü Sarı papatya (*Anthemis nobilis*); (Ydg. 122b). Arapça karşılığı olan *uḫḫuvān* biçimiyle de metinlerde sıkça kullanılmaktadır. Türkçe *sığır* (bkz. sığır dili) ve *göz* (<kö:z “eye” (EDPT 756) kelimelerinden oluşmuştur. TS’de “Sarı papatya” (s.3409) olarak açıklanmıştır.

şığır kıyruğu Sığırkuyruğu (*Verbascum*); (Edv. 27b; MŞ 87a; Ydg. 40a) Farsça *māhizehre* karşılığıyla da dönemin metinlerinde yaygındır. Türkçe *sığır* (bkz. sığır dili) ve *kuyruk* (bkz. katır kuyruğu) kelimelerinden ad öbeği olarak kurulmuş bir terimdir. DS’de *sığırkuyruğu* (*Sığırgözü*, *sığırsıydığı*) biçimleriyle yer almakta ve “1) Boyu bir metre uzayan, sarı çiçek açan, geniş yapraklı bir çeşit bitki. 2) Ekinler arasında açan mor renk bir çiçek” (s. 3603) olarak tanımlanmaktadır.

şığırlü ot Sinirotu; bkz. *şığırlüce ot*. krş. bağa yaprağı; şığırlüce ot; şığırlüce yaprak. (MŞ 39b).

siğirlü yaprak Sinirotu; bkz. siğirlüce ot. (Ydg. 111a).

siğirlüce ot Sinirotu (Plantago); (Edv. 51b; MŞ 126b; Ydg. 175b). Büyük sinir otu (Plantago major) ve küçük sinir otu (Plantago minor) olmak üzere iki türü yaygındır; krş. bağa yaprağı; siğirlü ot; siğirlüce ot; siğirlü yaprak. Dönem metinlerinde Arapça *lisānū'l-ḥamel* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe siğir (< siğir “muscle, sinew” EDPT 841) kelimesinden türetilmiş *siğirlüce* sıfatı ile (siğir+lü+ce), *ot* ile oluşmuş bir sıfat öbeğidir. DS'de *siğilotu* (*siğirotu*, *sinilotu*, *sinirliot*, *sinirli yaprak*, *sinirotu*, *sinirsek*, *siyilliot*, *siyilyaprağı*, *sinirsek yaprağı*, *sinsekyaprağı*) biçimleri bulunmakta ve “Kalınca yaprağı çıban ve yarayı işletip iyileştirmekte kullanılan, labadaya benzer bir çeşit ot” (s. 3631) olarak tanımlanmaktadır.

siğirlüce yaprak Sinirotu ; bkz. siğirlüce ot. (Edv. 44a; Ydg. 307b).

şoğan Soğan (Allium cepa). (Edv. 70b; Mcr. 16b; HS 66a; MŞ 153a; Ydg. 10a). Türkçe'nin en eski metinlerinden beri (< so:gun (so:ğon) “onion” EDPT 812) bilinen bir kelimedir.

sorğun Sepetçi söğüdü (Salix viminalis); (MŞ 153b). Bu bitki aynı dönem metinlerinde Arapça bān karşılığıyla da geçmektedir. Mütercim Asım *ban* için şu açıklamaları yapmaktadır: “..Türkiye sorğun ağacı ve ban ağacı derler.” (Kāmus IV. 565). DS'de *sorhun* (*solhum*, *solhun*, *sorun*, *sorgun*, *sorgun söğüt*, *sorkun*) biçimleri bulunmakta ve “Çalıya benzer bir çeşit söğüt” (s.3665) olarak anlamlandırılmaktadır. TS'de *sorğun* (*sorgun*, *sorhun*) biçimleri yer almış ve “Sultani söğüt” (s.3515) olarak açıklanmıştır.

sөгüt Sөгüt (Salix). (Edv. 23b; MŞ 138a; Ydg. 129a). Eski Türkçe döneminden beri (< sөгüt (sөгöd) “tree, the willow-tree, Salix” EDPT 796) yaygın olarak kullanılan bir kelimedir.

şu şıçanı otı Yalnızca Müntahab-ı Şifa'da geçen terim aynı eserde şöyle tanımlanmaktadır: “... şu şıçanı otı şu üzerinde olur, kök olmaz, uşacuk bir birine yapışur...” (MŞ. 84b). Türkçe *su* (bkz. su yarpuzı), *sıçan* (<sıçğa:n “rat, mouse” (EDPT 796) ve *ot* kelimelerinden ad öbeği biçiminde yapılmış bir terimdir. Hangi bitkiyi karşıladığını belirleyemedik.

şu teresi Su teresi (Nasturtium officinale); (MŞ 41a; Ydg. 137a). Türkçe *su* (bkz. su yarpuzı) kelimesi ile Farsça *tere* kelimelerinden oluşmuş ad öbeği türündeki bu terim DS'de “Yabanıl tere” (s. 3701) olarak açıklanmıştır.

şu yarpuzı Su nanesi, varsama otu (mentha aquatica); (MŞ 113a). krş. *marsama*; *varşama*. Aynı dönem metinlerinde *sisenber* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe *su* (<su:v “water” (EDPT 782) ve *yarpuz* (bkz yarpuz) kelimelerinden oluşmuş bir ad öbeğidir. DS'de *suyarpuzu* olarak yer almakta ve “Sunanesi” anlamı verilmektedir (s. 3703).

sumak Sumak ağacı ve tohumu (*Rhus coriaria*); (Edv. 54a; HS 9b; Mcr. 31b; MŞ 6a; Ydg. 11b). Kelime köken olarak Arapça olmasına karşın (<summāk: “Türkiye dahilinde sumak dedikleri ekşi danelere denür” Kāmūs III. 895) Türkçede çok yaygındır. Nitekim TS’de *sumak* (II) biçimiyle yer almış ve “Ekşi yemiş veren bir bodur ağaç ve yemişi” (s.3576) olarak açıklanmıştır.

südlüce ot Sütlegen (*Euphorbia peplis*); (Ydg. 220b). bkz. *südlügen*.

südlügen Sütlegen (*Euphorbia peplis*); (Edv. 21b; Mş 91b; Ydg. 2a). krş. *südlüce ot*. Türkçe *süt* (<sü:t (d) “milk” (EDPT 798) kelimesinden muhtemelen *süt+le-gen* > *sütlügen* biçiminde kurulmuş olmalıdır. DS’de *sütlen* (*süddügen, südlüven, südlügen, sütgen, sütlengeç, sütligen, sütlüyen, sütlügen, sütlü ot, sütlüvan*) gibi çok değişik biçimleri yer almış ve “Sütlegen” (s. 3726) olarak anlam verilmiştir.

süg Tilkitaşağı, itaksarı (*Orchis hircina*); (MŞ 38a, 59a; Ydg. 201b, 202b). krş. *dilkü taşacağı*; *it keseri*. Bu kelimenin kökeni konusunda bir bilgimiz bulunmamaktadır. Dönem metinlerinde Arapça *huşyetü’s-şa’leb* karşılığıyla da geçmektedir.

sünnetlüce ot Yoğurtotu, çobansüzeği, sünnetliceot (*Galium aparina*); (Ydg. 220b). Ad öbeği biçimindeki terim Arapça *sünnet* kelimesinden +ce eki ile benzetmeye dayalı olarak türetilmiş bir terimdir.

tağ üzümü Mevzek (*Delphinium straphisagra*); Türkçe *tağ* (<ta:ğ “mountain” EDPT 463) ve *üzüm* (bkz.üzüm) kelimelerinden oluşmuştur. *tağ* kelimesinin *yabani* anlamındaki kullanımıyla *yabani üzüm* biçiminde bir anlam yapısına sahiptir. Aynı metinlerde Farsça *mevzeg* karşılığıyla da geçmektedir. (MŞ 39b). DS’de *dağ üzümü* biçimiyle yer almış ve “Pekmezi yapılan siyah bir çeşit üzüm” (s.1326) olarak anlam verilmiştir.

taru Darı (*Panicum uiliaceum*). Türkçenin en eski metinlerinde *tarig* (<tarig<tarı:- EDPT 537) biçiminde yer alan kelimeye dayanmaktadır. (Edv. 45a; HS 13b; Mş 22b; Ydg. 169b). –

teke sakalı (*Tragopogon porrifolius*); (Edv. 45a; MŞ 98b). Türkçe *teke* (<teke: “the goat” EDPT 477) ve *sakal* (<saka:l <*saka:- “something hanging down; beard” EDPT 808) kelimelerinden, benzetmeye dayalı olarak türetilmiş bir terimdir. Aynı dönem metinlerinde Arapça karşılığı olan *lihyetü’t-teys* ve Yunanca *kıstindüs* karşılıklarıyla da geçmektedir. Arapça *lihye* (sakal), *teys* (teke) anlamıyla Türkçe teke sakalı terimleri aynı anlam yapısına sahiptirler. Bu bitkinin İngilizce, *goatsbeard* ve Almanca *Ziegenbart* adları da aynı semantik yapıdır. DS’de tekesakalı (tekersakalı, tekesakalı, tekkesakalı, teksakalı) biçimleri bulunmakta ve “Kırlarda yetişen, ince uzun püskül yapraklı yenilebilir bir çeşit ot” (s. 3864) olarak açıklanmaktadır.

temürhindi Demirhindi (*Tamarindus indica*); (Edv. 14a; HS 16a; Mcr. 18a; MŞ 6a; Ydg. 74b). Aslı *temr-i hindi* (hint meyvası) olan kelime, Türkçe *temür* (demir) kelimesine benzetilerek yerileştirme yapılmıştır. Arapça *temr* (<temr “hurmaya denür” Kâmus II. s.185) ve *hint* kelimeleriyle Farsça tamlama (< Far. temr-i hindi Stein. 324) biçiminde türetilmiş bir terimdir.

tomalan Domalan, arapmantarı, keme (*Tumer aestivum*). (Edv. 74a; MŞ 27a). TS’de *domalan (tomalan)* biçimleriyle bulunmakta ve “Arapmantarı, keme” (s. 1208) olarak anlam verilmektedir. DS’de ise iki ayrı maddede *domalan (domalak, dombalan, donblan)* biçimleri yer almakta ve “Yerelması” (s. 1549); *dolaman (dolman, doluman, domalak, domalan, dombala, dombalaa, dombalan, dölemen, duluman)* biçimleri ise “Patatese benzeyen ve yenilebilen bir çeşit mantar”(s. 1543) anlamları verilmektedir.

toğuz ağırşığı Şalgam (*Brassica rapa*); (Ydg. 39a). Dönemin metinlerinde *şalgam* karşılığıyla da geçmektedir. Benzetme yoluyla *toğuz* (<toğuz “pig” EDPT 527) ve *ağırşak* (<ağırçak “spindle, whorl” EDPT 92) kelimelerinden oluşan bu terim TS’de *donuz ağırşığı (tonuz ağırşığı)* biçiminde yer almış ve “Şalgam, yer elması” (s. 1218) olarak açıklanmıştır. Terimin ikinci ögesi olan *ağırşak* sözcüğü Türkçe Sözlük’te “1-Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik ağaç veya kemik parça. 2- Teker biçiminde yassı nesne.” olarak biçiminde anlamlandırılmıştır.” (9. baskı 1998). TS’de *ağırşak* olarak yer almakta ve “1- İplik eğrilecek iğe takılan tahta yuvarlak. 2- Diz kapağı, aşık kemiği” (s. 42) anlamları verilmektedir. DS’de ise, *ağırşah (ağışah, ağırşak)* biçimleriyle, “1- Yün, iplik eğrilen iğın altına takılan yuvarlak ağaç parçası, ağırşak. 2- İp bükmeye yarayan iğ, ağırşak” (s. 92) olarak açıklanmaktadır.

topalağ Kırkboğum, suut kökü (*Cyperus rotundus*); (Edv. 44a; Mcr. 26a; MŞ 56b; Ydg. 107b). Arapça *su’d* karşılığıyla da yaygındır. Türkçe <topulğa:k (EDPT 441) biçiminden kaynaklanan bu kelime TS’de *topalak (tobalak)* biçimleriyle yer almış ve “Yermiski, havlican denilen kök” olarak açıklanmıştır (s.3823) DS’de ise *topalak (III)* biçiminde yer almış, “1) Kökü ufak ve salkım biçiminde yumrulardan oluşan, yazın darı ve bostan tarlalarında biten, çiğdeme benzer bir çeşit bitki. 2) Kökü kokulu, ak çiçekli bir çeşit kır bitkisi. 3) Ucu püsküllü, bataklıkta yetişen bir çeşit saz. 4) Ceviz büyüklüğündeki yumuşak kökü yenilen bir çeşit bitki” (s. 3962) olarak çok değişik anlamları aktarılmıştır.

torak otı Dereotu, rezene (*Anethum graveolens*); (Edv. 45a, HS 60a; Mcr. 13a; MŞ 82a; Ydg. 51b). Farsça *rāzyāne* biçimiyle de çok yaygındır.

Ad öbeği biçimindeki terimin ilk ögesi olan *torak* kelimesi, yağı alınmış ayrandan elde edilen çökelek anlamındadır. Torak otu terimi ise, günümüzde daha çok *dereotu* olarak bilinen, çökeleğe katılan ot anlamından çıkmış olmalıdır. TS’de *torak* kelimesine *dorak (torak)* biçimleriyle, “Süzülmüş yoğurt, çökelek” (s.1219) olarak anlam verilmiştir. DS’de *torak* kelimesi, “Yağı alınmış süt ya da yoğurdun kaynatılmasıyla elde edilen katı, çökelek” (s. 3976) olarak açıklanmıştır. *torak otu* terimi ise TS’de *durak otu (turak otu)* biçimleriyle, “Dereotu, razyane” (s. 1259) olarak açıklanmıştır. DS’de *dorakotu (darağotu, darahotu, darakdalı, donakotu, dorağotu, dorak, doroğotu, dorotu, doruotu, durak)* gibi çok çeşitli biçimleri bulunmakta ve “Dereotu” (s. 1563) olarak anlam verilmektedir.

tuzla otu Çogan (*Saponaria officinalis*); krş. çoğân. Taradığımız metinlerde yalnızca Yedigâr-ı İbni Şerif’te geçen bu terim şöyle tanımlanmaktadır:... *ušnân dedükleri kim türkce çoğan derler, envâ’ı olur. Burusada deñiz keçarında tuzlada biter, kıanda gerekse tuzlu şüre yerlerde biter, tuzla otu derler türkler...* (s. 224b). Tuzlu yer anlamında tuz kelimesinden +la ekiyle türetilen (<tuz+la-ğ>tuzla) *tuzla* kelimesi, günümüzde *tuz elde edilen yer* anlamındadır. *tuzla* kelimesi TS’de *duzlak* biçimiyle yer almakta ve “Tuz hasil olan yerler, tuzla” (s. 1299) olarak açıklanmaktadır. DS’de ise *tuzla (II), (tuzlalık)* biçimleriyle ve “Otları tuzlu olan ya da hiç ot bitmeyen çorak, verimsiz yerler” (s. 4003) açıklamasıyla yer almaktadır.

üzüm Üzüm (*Vites vinifera*). (Edv. 31a; Mcr. 38a; HS 24a; MŞ 4a). Türkçe her dönem yaygın olarak kullanılan bir kelimedir:<üzüm, <üz- (EDPT 288).

varşama Keklikotu, barsama otu (*Mentha aquatica*); (MŞ 45a). krş. *marşama*. Dönemin metinlerinde sisenber karşılığıyla da bulunmaktadır. Kelimenin kökeni ve yapısı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmıyor. Kelimenin en eski biçmi *barsama* olmalı ve *marsama* ile *varsama* türevleri *barsama* biçiminden çıkmış olmalıdır. Tarama ve Derleme sözlüklerinde de bu kelimeler yer almamaktadır.

venbel otu Cehri, boyacı diken, çeşitli türleri bulunur (*Rhamnus*). Kökeni ve yapısı hakkında belli başlı kaynaklarda bilgi bulunmuyor. Yalnızca Edviye-i Müfrede’de geçmekte ve bu kaynakta şöyle bir açıklama verilmektedir: *venbel otu ki huşsu’l-hamâri derler, arabca...* (s. 41b).

yabân sarmısağı Yabanî sarmısak (*Teucrium scordium*); (Mcr. 20b; Ydg. 82a, 118a). Aynı dönem metinlerinde Yunanca karşılığı olan *usşurdiyün* terimi de geçmektedir. Farsça’dan Türkçeleşmiş *yabân* (Far.beyâbân) sıfatı ile *sarımsak* (bkz. sarımsak) kelimelerinden sıfat öbeği olarak kurulmuş bir terimdir.

yabân şoğanı Adasoğanı (*Urginea maritima*); (Mş 143b.; Ydg. 121b). Aynı metinlerde Arapça *‘unşul* kelimesiyle de karşılanmaktadır.

yantağ Yandak, devedikeni (*Ononis sinosa*); (Edv. 41a; MŞ 76b). Clauson’da bu kelime *yandak* (< yandak: “camel-thorn”) ve deve dikenini anlamı verildikten sonra Özbekçe *yanto:k*, Osmanlıca *yandık*, Türkmence *ya:ndak* ve Kâşgârî’de geçen *yandak tike:n* biçimleri aktarılmıştır (EDPT 947). DS’de *yandah* (*yandak*, *yandık*) biçimlerinde görülmekte ve “Dikenli bir ot” (s. 4163) olarak açıklanmaktadır. TS’de ise *yanduk* (*yandık*) biçimleri yer almış ve “Devedikeni, yabani enginar” (s.4280) anlamları verilmiştir.

yarpuz Yarpuz (*Mentha pulegium*); (Mcr. 31a; MŞ 77a; Ydg. 52b). *su yarpuzı* (*Mentha aquatica*), krş. şu yarpuzı; (MŞ 163a; Ydg. 118a); taş yarpuzı (*Mentha pulegium*); (MŞ 79a) olmak üzere iki türüne rastlanmaktadır. Kâşgârî’den itibaren (<yarpuz EDPT 957) tarihsel metinlerde ve çağdaş Türk dil ve lehçelerinde yaygın bir kelimedir. TS’de *yarpuz* olarak yer almakta ve “Bir cins nane” (s. 4360) biçiminde açıklanmaktadır.

yavşan Yavşan, pelin; çok değişik türleri bilinen bir bitkidir (*Artemisia*); (Mş 125b). *acı yavşan* (MŞ 51b); *şaru yavşan* (MŞ 156b). İlk kez Kâşgârî’de geçen bu kelime Clauson sözlüğünde < yapça:n “wormwood, *Artemisia*” (EDPT 872) biçiminde yer almaktadır. TS’de *yavşan* olarak yer almış ve “Eskiden mide hastalıklarında ilaç olarak kullanılmış acı bir ot, veronika” (s. 4407) şeklinde anlam verilmiştir. DS’de *yavşan* (*yavuşan*, *yayşa*) olmak üzere üç biçimi yer almış ve “1) Özel kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir ot. 2)Yakacak olarak kullanılan bir ot. 3) Süpürge yapmaya yarayan bir ot. (DS 4207) anlamları verilmiştir.

yılan bıçağı Yılanbıçağıotu (*Dracunculus vulgaris*); (Edv. 44b; MŞ 71a). Türkçe *yılan* (<yıla:n “snake” EDPT 930) ve *bıçak* (<bıçak< bıç- “knife”, bıçek EDPT 293) kelimelerinden ad öbeği olarak kurulmuş bir terimdir. DS’de *yılanbıçağı* olarak yer almış “Genellikle mezarlıklarda, kayalık yerlerde biten, enli, uzun parlak yapraklı, ortasında mor çiçeği bulunan bir bitki” (s. 4264) anlamı verilmiştir.

yılan boncuğı Danaayağı, yılanboncuğı (*Arum maculatum*); bkz. yılan yasduğı; (Edv. 8b; Mş 128a, 131b, 141a). Aynı metinlerde Arapça *lūf* karşılığıyla da geçmektedir. Türkçe yılan (bkz. yılan bıçağı) ve boncuk (<bonçuk, monçuk (EDPT 349) kelimeleriyle ad öbeği tarzında bir terimdir. Tarama ve Derleme sözlüklerinde yer almamaktadır.

yılan sarımsağı Yabanî sarmısak. (?) (Mcr. 20b; MŞ 71a, 154a). Bu bitki ile ilgili olarak kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır.

yılan yasduğı Danaayağı (*Arum maculatum*); bkz. *yılan boncuğı*.; (Ydg. 221a). Türkçe *yılan* ve *yastık* (<yasduk <yasta:- (EDPT) kelimelerinden oluşmuş bir terimdir. DS'de *yilanyastığı* (I) biçiminde yer almış ve "1) Sulak yerlerde yetişen, parlak geniş yapraklı, çam kozalağı biçiminde kırmızı tohumları olan zehirli bir bitki; 2) Ekin arasında biten fige benzer bir ot çeşidi; 3) Labada çeşidinden geniş yapraklı bir bitki" (s. 4266) olmak üzere üç farklı anlam verilmiştir.

yılğın Ilgın ağacı ve yemişi (*Tamarix tetrandra*); bkz. *ılğın*; (Ydg. 176a).

yonca Yonca (*Trifolium*); (Edv. 46a; Ydg. 136a). Türkçenin eski metinlerinden itibaren (< yorınçga: EDPT 971) geçen bir kelimedir.

yund dişi Ağır kestane, acıçiğdem (*Colchicum autumnale*); krş. ağır kesdane; (Edv. 42b). Dönemin metinlerinde surincân karşılığıyla da geçmektedir. Benzetme yoluyla Türkçe *yund* (< yunt (yund) "horse" EDPT 946) ve *diş* (<tı:ş "tooth" EDPT 557) kelimelerinden ad öbeği biçiminde kurulmuş bir terimdir. TS'de *yund* kelimesi *yunt* biçiminde ve "Kısrak" (s. 4227) anlamıyla yer almaktadır. DS'de ise üç ayrı maddede yer almaktadır: *yund* : "At" (s. 4320); *yunt*: "Damızlık eşek" (s. 4320); *yont*: "Başiboş hayvan" (s. 4294).

yüzerlik Yüzerlik otu (*Peganum harmala*); (Mcr. 21a; MŞ 109b; Ydg. 181a; Edv. 6a). Eski Türkçe dönemi metinlerinde (< *yü:ze:rlık* "the plant rue, peganon harmala" EDPT 988) yer almaktadır. DS'de *üzerlik* (*üzellik*, *üzerik*): "1) Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot; 2) mavi boncuk, at kestanesi, muska gibi çocuk üstüne takılan nazarlık" (DS 4085); *yüzellik* (*yüzeli*, *yüzerlik*): "Halk inancına göre nazara karşı kullanılan bir ot" (DS 4336) verileri bulunmaktadır. TS'de ise *yüzerlik* biçimiyle yer almış ve: "Ateşe atıldığı zaman çıtır çıtır ses çıkararak yanıp güzel bir koku neşreden tohum, üzerlik" (s. 4783).

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

Akalın, Şevki: *Büyük Bitkiler Kılavuzu*, I. c. Ankara, 1952, II.c. 1956.

Baytop, Turhan: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1994.

Canpolat, Mustafa- Önler, Zafer: *Edviye-i Müfrede, Metin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu (Baskıda).

DS= *Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, I-XI. c., Ek I. c. 1963-1982.

EDPT= Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972.

Edv.= *Edviye-i Müfredde*.

EW= Martti Räsänen: *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki, 1969.

Hauenschild, Ingeborg: *Türksprachige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen und russischen Bezeichnungen*, Wiesbaden, 1989.

HS= Bedi N. Şehsuvaroğlu: *Hazainü's-Saâdât*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1961.

Kâmus= Mütercim Asım Efendi: *Kâmus Tercümesi*, I.-IV.c. İstanbul, 1315.

Mcr= *Mücerrebname*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, No. 3729.

MŞ= Zafer Önler, *Celalüddin Hızır (Hacı Paşa), Müntahab-ı Şifa*, I.c. Metin, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1990; II. Sözlük, Simurg Yayınları, İstanbul 1999.

Önler, Zafer : *XIV-XV. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri*, Journal of Turkish Studies, (Türklük Bilgisi Araştırmaları) Volume 14, 1990. s.337-391.

Racmatı, G.R. (Reşid Rahmeti Arat): *Zur Heilkunde der Uiguren* I., II, Berlin, 1930-1932.

Rdh= Sir James W. Redhouse: *Turkish and English Lexicon*, London 1890.

Stein=F. Steingass: *Persian-English Dictionary*, London, 1930.

TS= *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, I-VIII.c. Ankara, 1963-1977.

Uzel, İlter : *Cerrahiyetü'l-Haniyye*, I., II, Türk Tarih Kurumu, 1992.

Ydg.= *Yadigâr-ı İbni Şerif*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No: Y.102.

Özet:

Anadolu'da XIV. yüzyıldan başlayarak yazılan Türkçe tıp kitaplarında, bitkilerin ilaç olarak kullanılmaları dolayısıyla, bitki adları geniş yer tutar. Bu metinlerde yer alan bitki adları Türkçe, Arapça, Farsça ve eski Yunanca kökenlidirler. Bu yazıda XIV. ve XV. yüzyıllarda yazılmış beş Türkçe tıp kitabında geçen yaklaşık yüz yetmiş adet bitki adı Türkçe'nin tarihsel evrelerindeki yapı ve anlamları ile *Derleme Sözlüğü* esas alınarak Anadolu çeşitli yörelerindeki biçim ve kullanımları üzerinde durulmuştur.

Anahtar sözcükler: Eski Türkçe, bitki adları, Eski Anadolu Türkçesi, tıp tarihi, tıp metinleri.

Abstract:

One can find in Turkish medical books written in Anatolia from the 14th century on a significant number of plant names which are used for medical care. These plants are of Turkish, Arabic, Persian or Greek origins. In this article, nearly a hundred and seventy plant names from five such books written in Turkish during the 14th and 15th centuries are compiled with their meanings and structures according to their historical usages. They are also compared to their forms and usages in various regions of Anatolia as included in *Derleme Sözlüğü*.

Key words: Old Turkish plant names, Old Anatolian Turkish, medical history, medical texts.

Çalı Fasulyesi

Fasulyenin yüzden ziyâde envâ'ı mevcuddur. ancak envâ'-i mezkûrebaşlıca iki büyük nev'de cem' olunabilir ki; biri Yer Fasulyesi diğeri de Çalı Fasulyesidir. Memâlik-i Osmaniyye'nin hemen her tarafında zer' olunur ise de Trabzon Vilâyetinde sâir yerlerden ziyâde ekilir. Senevî yirmi milyon kilodan ziyâde mahsûl alınmaktadır.